

**FILADELFIO ALBERTO IRACI, *DIRITTO CANONICO
E TEOLOGIA MORALE. EVOLUZIONE STORICA
E PROSPETTIVA INTERDISCIPLINARE IN RELAZIONE
CON LA QUAESTIO FORI*, GPB, ROMA 2021, SS. 487**

Ks. prof. dr hab. Ginter Dzierżon

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Polska
e-mail: ginter.dzierzon@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-5116-959X>

W znanej i cieszącej się powszechnym uznaniem w środowisku kano-
nistycznym edycji „Tesi Gregoriana” ukazała się kolejna, bo już 120 z kolei
godna uwagi pozycja *Diritto canonico e teologia morale. Evoluzione stori-
ca e prospettiva interdisciplinare in relazione con la quaestio fori*, autorstwa
włoskiego kanonisty i moralisty Filadelfio Alberto Iraciego, poświęcona
problematyce niełatwych relacji pomiędzy dwiema kościelnymi dyscyplina-
mi wiedzy: kanonistyką i teologią moralną.

Zasadniczy korpus monografii tworzą trzy części, w skład których weszło
aż siedem rozdziałów. W części pierwszej *Evolucja historyczna (Evoluzione
storica)* przedmiotem uwagi Iraciego stała się ewolucja więzi pomiędzy pra-
wem kanonicznym a teologią moralną. W rozdziale pierwszym *Pomieszenie
obszarów (Permixtio amibituum)* Autor rozważył pewne zagadnienia wstęp-
ne, które – jak się później okaże – staną się kontekstem do podjęcia za-
sadniczej tematyki dysertacji: genezę kształtowania się obu dziedzin wiedzy,
dokonania Soboru Laterańskiego IV, kwestię specyficznych gatunków zwią-
zanych ze sprawowaniem sakramentu pokuty (*Summae poenitentiales, Sum-
mae confessorum*) oraz niezwykle ważną z aspektu specyficznej opcji mono-
grafii problematykę etymologii, genezy i typologii zakresów władzy. Badając
średniowieczne źródła i opracowania dowiódł, iż w tym okresie występował
ściśły związek pomiędzy interesującymi go dyscyplinami, który scharak-
teryzował jako *un'immagine fortamente unitaria*, co znalazło odzwiercie-
dlenie w fenomenie wzajemnego przenikania się ich treści. Argumentując
przywołał pogląd Georgesa Renarda utrzymującego, że prawo kanoniczne

jest dzieckiem narodzonym ze związku pomiędzy prawem a teologią. Konkludując, doktor Gregoriano odniósł się do problemu zakresu władzy, zauważając, iż znaczenie tego terminu ukształtowało się na początku XIII w. pod wpływem średniowiecznej praktyki penitencjarnej.

Kolejny rozdział drugi *Pomieszenie dyscyplin* (*Permixtio disciplinarum*) kanonista a zarazem moralista poświęcił fenomenowi określonymu w jego tytule, występującemu w okresie XVI–XVIII w. W jego opinii, zjawisko to przejawiało się w tym, że obok pojawienia się tendencji separatystycznych, dało się także zaobserwować istnienie współpracy pomiędzy przedstawicielami tych dyscyplin, co znalazło zwłaszcza wyraz w nauczaniu instytucjonalnym. Zdaniem Iraciego zjawisko to pozostawało w opozycji do ówczesnych procesów społecznych przejawiających się w ewolucji założeń antropologicznych, których znamioną cechą było m.in. odróżnienie sfery sumienia od sfery prawnej. Wyraził pogląd, iż ten długofalowy proces w efekcie doprowadził do separacji dziedzin wiedzy.

Ustosunkowując się do problematyki zakresów sprawowania władzy Autor dysertacji spostrzegł, iż wraz z upływem czasu wystąpił progresywny namysł nad tym zagadnieniem, co znalazło wyraz w wyodrębnieniu zakresu pośredniego pozasakramentalnego. Wyraził pogląd, iż ten poznawczy proces sprokurował przenikanie się zakresów.

Trzeci rozdział z kolei Iraci, w oparciu o myśl wybitnego niemieckiego moralisty Bernarda Häringa, opatrzył z pozoru prozaicznym tytułem *Do konkubinatu...* (*A concubinato...*). Jak się później okaże, zamysł Autora był na wskroś metodologicznie przemyślany. Treść bowiem tego rozdziału wraz z następnym tworzą jedną organiczną całość z aspektu procesów, które zaszły na przestrzeni wieków. Iraci wyjaśnił, iż substancjalnie sformułowanie rozdziału trzeciego wynika nie tyle z wymiaru epistemologicznego, co treściowego. W rozdziale tym jego wywód ogniskuje się wokół kwestii związku zachodzącego pomiędzy interesującymi go dyscyplinami, występującego w XX w. W związku z tym, najpierw podjął namysł nad Kodeksem Prawa Kanonicznego z 1917 r. oraz podręcznikami niektórych autorów (D.M. Prümmer, J. Creusen – A. Vermeersch), opublikowanymi po promulgacji tego zbioru. Odnosząc się do reakcji jaka powstała na zaistniały „konkubinatu” poddał analizie dyskusję mającą miejsce podczas obrad Międzynarodowego Kongresu Prawnego (1934 r.), w której uwidoczniła się niejednoznaczność poglądów moralistów oraz kanonistów w kwestii charakteru dyscyplin będących obiektem jego zainteresowania (I. Zeiger, E. Fogliaso,

B. Häring, J. Fuchs). W jego przekonaniu zmiana więzi pomiędzy dziedzinami wiedzy nastąpiła niezależnie od procesu kodyfikacyjnego. Uważał, iż mająca miejsce wyraźna polaryzacja pomiędzy dwoma zakresami *de facto* powinna prowadzić do konstruktywnej refleksji nad tą samą materią z perspektywy różnych aspektów, determinowanych charakterem badanych dyscyplin. Przeprowadzona przez Autora opracowania analiza treści podręczników teologii moralnej jednak doprowadziła do sformułowania konkluzji, z której wynikało, że nie dało się zauważyć różnicy substancjalnej w strukturze przed i pokodeksowych pozycji teologii moralnej; pewne zmiany jedynie zaobserwował on w podręcznikach kanonistycznych. Ostatni wątek rozważań Autor poświęcił kwestii wymiaru prawnego zakresu wewnętrznego. Powołując się na opinię wyrażoną przez Gommarusa Michelsa spostrzegł, że ówcześni uczeni z reguły stali na stanowisku, iż zakresy te nie są istotowo niezależne, różne, ale są zakresami jednego porządku prawnego, dlatego też zakres wewnętrzny, oprócz wymiaru moralnego, w jego opinii, posiada także wymiar prawny.

Część druga monografii *Sviluppi problematici* została poświęcona zagadnieniom problemowym. Kolejny czwarty z rozdziałów, a pierwszy w tej części ...*Az do rozvodu (...Usque ad divortium)*, jak nadmieniono, pozostaje w ścisłym związku z poprzednim. Tym razem Iraci przedstawił procesy, które miały miejsce po zakończeniu obrad Soboru Watykańskiego II, znajdujące odzwierciedlenie w nurcie odnowy kanonistyki i teologii moralnej. Punktem wyjścia wywodów doktora Gregoriany stały się z jednej strony dyrektywy Stolicy Apostolskiej w przedmiocie formacji kapłańskiej oraz nauczania na uniwersytetach i wydziałach kościelnych, z drugiej zaś posoborowe pozycje moralistów i kanonistów. Wskazał on na dwa nurty: dominujący, w którym opowiadano się za niezależnością pomiędzy dyscyplinami oraz mniejszościowy, w którym optowano za współpracą. W tym kontekście spostrzegł, iż po okresie dominacji nurtu separatystycznego, współcześnie pojawiły się inicjatywy zmierzające do podjęcia konstruktywnego dialogu pomiędzy przedstawicielami tych dyscyplin. Wydaje się, iż ta opcja w głównej mierze wpłynęła na charakter wywodów w dalszej części dysertacji.

I tak, w rozdziale piątym Iraci rozważył kwestię współczesnych problemów doktrynalnych wiążących się z pojmowaniem kategorii zakres (*Quaestio hodierna fori*). Poddał rzeczowej analizie następujące zagadnienia: debaty nad drugim i dziewiątym pryncypium kodyfikacyjnym, prace nad rewizją kan. 196 KPK/17, które ostatecznie znalazły odzwierciedlenie w brzmieniach

kan. 130 KPK/83 i kan. 980 KKKW, oraz dorobek doktryny. W jego opinii, na współczesne ujęcie istotny wpływ wywarł pogląd Wilhelma Betramsa utrzymującego, iż kategorycznie należy odejść od utożsamiania forum wewnętrznego z forum sumienia, rozumianego wyłącznie w wymiarze moralnym. Niemiecki kanonista bowiem twierdził, że forum wewnętrzne jest forum mieszanym, w obszarze którego zakresowo mieszczą się zarówno materia sumienia, jak i materia prawna. Z drugiej strony Autor monografii przywołał doktrynę wyartykułowaną w „Praenotanda” do Schematu z 1977 r., w której ferowano tezę, iż istnieje jedna władza sprawowana na dwa sposoby: zwyczajnie – w obu zakresach; wyjątkowo – zakresie wewnętrznym.

Trzecia część monografii nosi tytuł *Status quaestionis et prospettive*. W rozdziale szóstym Iraci pokazał obecny stan teologii moralnej i prawa kanonicznego. Kreśląc kontekst wywodów, jeszcze raz powrócił do zagadnień poruszanych w rozdziałach poprzednich, syntetycznie ukazując spektrum procesów, które zaszły w przeszłości. Kluczem hermeneutycznym wyводу stała się kwestia rozumienia zakresów władzy, która w przekonaniu doktora Gregoriana, w istotny sposób rzutowała na relacje zachodzące pomiędzy kanonistyką a teologią moralną. W jego opinii, niektórzy uczeni obrali dwie niewłaściwe drogi rozwiązania piętrzących się trudności. Pierwszą z nich postrzegali w kategoriach przecinania; drugą zaś – w kategoriach skrzyżowania, charakteryzującego się brakami. Wykazał, iż przedstawiciele pierwszej opcji w argumentacjach opierali się na typologii *publicum – privatum*, wypracowanej przez Karola Sebastiana Berardiego, utrzymującego, iż prawo jest publiczne; etyka z kolei sprawą prywatną. Genezy tego podejścia Autor upatruje w procesach reformy protestanckiej, która w jego przekonaniu, sprokurowała zjawisko separacji pomiędzy kanonistyką a teologią moralną. Co się zaś tyczy drugiego modelu, obwinia kanonistykę o to, że w przeciwieństwie do teologii moralnej, nie dokonała odnowy swej dyscypliny w duchu *Vaticanum II*. Na tym jednak włoski kanonista i moralista nie poprzestał, gdyż w punkcie 3.4. zasugerował nowatorskie rozwiązanie, w którym podjęty wysiłek zmierzałby do wypracowania drogi interdyscyplinarnej. Argumentując, poparł się poglądem Pedro Lombardii, optującego za wizją jedności pomiędzy wymaganiami wewnętrznymi normy, a jej odniesieniem do dobra wspólnego.

Wreszcie w ostatnim rozdziale siódmym *Novam viam quaerens* Iraci konsekwentnie poszukuje nowych dróg wyjścia z zaistniałego impasu. Punktem wyjścia jego wyводу stało się przykładowe wskazanie dokumentów i instytucji, w których, w jego przekonaniu, pojawiły się bądź pojawiają

konflikty interdyscyplinarne (adhortacja apostolska *Amoris laetitia*, nieważność przywileju rozważonego w kontekście zapisu kan. 63 § 1-2 KPK/83, instytucja małżeństwa tajnego, przysięga złożona wskutek podstępny). Również i w tym wypadku jego narracja koncentruje się wokół problemu zakresów władzy. Twierdzi, iż w celu znalezienia właściwych dróg rozwiązań w pierwszej kolejności należałoby zmienić terminologię. Stąd też postuluje z jednej strony wprowadzenie do obiegu dychotomii typu: notoryczny–tajny, z drugiej zaś sugeruje powrót do terminu forum sumienia, funkcjonującego w przeszłości. Na tym jednak nie poprzestaje. Opowiada się za wypracowaniem metodologii interdyscyplinarnej, znalezieniem wspólnego fundamentu eklezjologicznego, roztropną reintegracją prawa kanonicznego w obszarze teologii moralnej oraz nowym podejściem do problemu kazuistyki.

Kończąc, do recenzowanej pozycji pragnę odnieść się na wskroś pozytywnie. Filadelfio Alberto Iraci zaprezentował nie tylko zagadnienie istotnie ważkie z aspektu badawczego, a zarazem poznawczego, ale w sposób niezwykle dogłębny i wyczerpujący badając źródła i literaturę przedmiotu ukazał proces ewolucji skomplikowanej, częstokroć niełatwej relacji pomiędzy interesującymi go dyscyplinami: kanonistyką oraz teologią moralną. Pragnę podkreślić, iż jego wywody charakteryzuje głębia analiz oraz rzetelna dyscyplina metodologiczna. Mam świadomość tego, że początkowo podczas niełatwej lektury pierwszych rozdziałów czytelnik może ulec wrażeniu, iż podtytuł *Evoluzione storica e prospettiva interdisciplinare in relazione con la quaestio fori* został niepotrzebnie, „nienaturalnie” dodany do tytułu głównego monografii. W istocie tak jednak nie jest. Dopiero po lekturze całości monografii (zwłaszcza rozdziału szóstego) uważny czytelnik zauważa, iż to kwestia kształtowania się i pojmowania problematyki zakresów władzy na przestrzeni dziejów, według Iraciego, stanowiła klucz hermeneutyczny umożliwiający dogłębny i rzetelną prezentację zagadnienia zasadniczego monografii. Co więcej, włoski kanonista i moralista w swym wywodzie, co jest zapewne wartością dodaną dysertacji, na tym nie poprzestał, ale zaproponował również drogi wyjścia z zaistniałego impasu, co znalazło wyraz w wywodach trzeciej części monografii.

Treści zawarte w recenzowanej monografii uznaję jako poważny wkład w rozwój badań interdyscyplinarnych. Uważam, iż jest to pozycja niezwykle cenna nie tylko dla kanonistów i moralistów, ale może okazać się także cenna dla przedstawicieli innych dziedzin wiedzy rzetelnie pragnących zgłębić doktrynę Kościoła.